

PRENTKUNST IN EN OM ZUTPHEN

1

VOORJAAR 2020

Grafiek Wereld

Zutphen

Alles heeft een begin. Zo ligt aan het plan voor het project 'Prentkunst in en om Zutphen' om een tentoonstelling te maken met dit begeleidend thema-nummer van het tijdschrift *Grafiekwereld* een brief ten grondslag. Een brief die ik jaren geleden stuurde aan Chris Schriks wetend dat hij samen met Tom van Koolwijk uit Nijmegen het prachtige boek *Kleine Prentkunst in Nederland in de 20ste eeuw* (1986) had geschreven, dat hij bevriend was met houtgraveur Pam G. Rueter en dat hij naast al zijn zakelijke belangen De Gaillarde Pers bestierde. Het verbaasde me dat ik een persoonlijke en handgeschreven brief terug kreeg van de man, die zo'n druk leven leidde en die ik bewonderde. Vele jaren later kwam het tot een ontmoeting met hem en zijn vrouw Tonneke. Een ontmoeting die zou leiden tot een prachtige schenking van hen aan de Stichting Nobilis bestaande uit alle houtgravure-blokken van Pam G. Rueter, die de kunstenaar in opdracht maakte voor uitgaven van De Gaillarde Pers maar ook voor De Walburg Pers en voor Chris en Tonneke Schriks persoonlijk. Daarover schreef ik in *Boekenpost* (jaargang 23, no. 137, mei/juni 2015, pag. 34-36) het artikel *Pam G. Rueter en zijn uitgever De Gaillarde Pers*. Niet alleen blokken en platen maar ook de bijzondere boekuitgaven van De Gaillarde Pers werden geschonken zoals de twee kunstenaarsboeken van Jeanne Bieruma Oosting met originele etsen. Het blijft een bijzondere schenking omdat de Rueter-blokken met

Hendrikus Elias Roodenburg (1895-1987), ets, Groenmarkt/Wijnhuistoren, Zutphen, 1918, 540 x 360 mm. Roodenburg leerde het vak van graficus Philippe Zilcken, was lid van Arti et Amicitiae en Sint Lucas en Pulchri Studio. Over hem verscheen H.E. Roodenburg (1895-1987): *topografisch etser*.

de originele drukken leven en werk van Chris en Tonneke Schriks weerspiegelen. Hoogste tijd om het een beginpunt te laten zijn van een grotere tentoonstelling waar de beeldende kunst in en om Zutphen een belangrijke rol in speelt. Chris Schriks

heeft als eigenaar-uitgever van De Walburg Pers een belangrijke rol gespeeld in Zutphen maar ook in de Nederlandse uitgeverwereld. Tal van bestuursfuncties vervulde hij. Teveel om op te noemen. Tal van boeken en wetenschappelijke publicaties van zijn hand verschenen er. Teveel om op te noemen. Vele jaren was De Walburg Pers de drukker van de voorganger van dit tijdschrift *Exlibriswereld*.

Hoogste tijd voor een eerbetoon aan de man die samen met zijn zoon Pieter Schriks, beide uitgevers van De Walburg Pers, zo'n 2.800 boektitels heeft toegevoegd aan het Nederlands cultuurbezit. Wij dragen de tentoonstelling 'Prentkunst in en om Zutphen' en dit themanummer van *Grafiekwereld* op aan Chris Schriks in Warnsveld. Het behoeft geen nadere toelichting dat de vriendschap met Chris en Tonneke Schriks veel voor mij betekent.

Wij zeggen dank aan de gemeente Zutphen, de provincie Friesland, de gemeente Ooststellingwerf, de Johan Veenstra Stichting en het Gé Kok Foons voor de financiële steun. En wij zeggen dank aan Vincent Peppelenbosch van Dat Bolwerk in Zutphen, die van 17 juli tot 31 augustus gastvrijheid zal verlenen aan onze tentoonstelling, dank aan de deelnemende kunstenaars, dank aan galeriehouder Bozana Milić voor de medewerking in zake de Zutphenprenten, dank aan de auteurs van dit nummer en het bestuur van *Exlibriswereld* voor de samenwerking, dank aan Beint Koopstra en Peter Kooij voor alle hulp.

De Gaillarde Pers

De Gaillarde Pers was een private press die begon met bibliofiele uitgaven in kleine oplagen, maar daarna een andere koers ging varen. Een Gaillard is een 8-punts letter, een kasteel, een schans en een vrolijke Italiaanse dans, maar ook de typering van een vrolijke broeder, rare snaak of slimme vogel. De naam kwam natuurlijk van Pam Rueter.

De vriendenpers werd in 1969 in Amsterdam bedacht door Pam G. Rueter, Tom van Koolwijk en Chris Schriks. In feite was het werk van graficus Cees Andriessen aanleiding voor De Gaillarde Pers.

Pam G. Rueter, exlibris Chris Schriks, X2, 1967, opus 449.

Het zal blijken dat de uitgaven met zo'n ambivalent credo nogal van elkaar konden verschillen. De eerste uitgave was *Bonjour monsieur Perronet* van Anne Mulder. Daarna volgde van Rueter *Pam-fletten, bokkesprongen in rijm en beeld*. Van een andere orde waren twee grote albums van Jeanne Bieruma Oosting. Het eerste werd *Winter in Moskou*. Het tweede *Une sélection des fleurs du mal* van Baudelaire. Van filosoof Jacques Benoit verscheen *Woord en tegenwoord*. Gevolgd door *Alpha-betje* met houtgravures van Rueter. Proost en Brandt Papiergroothandel gebruikte het alfabet op een poster in de serie *Proost Prikkels* onder de titel *Pams Printing Prikkels*. Later werd een illegale druk van het alfabet ontdekt.

Elly van den Hoeven, prentje ter gelegenheid van de overdracht van Drukkerij De Hoop aan Chris Schriks, 1 juli 1961, houtgravure.

Otto Feil, exlibris Chris Schriks, lino, z.j.

Vervolgens verschenen drie bundeltjes aforismen van Wouter Wytinck: *Uitvallen, Tijdrijd en Ontij(d)*, gevolgd door *Boek met te korte armen* van Cees Andriessen. Daarna, achtereenvolgens: *Gaby Bovelanders – veertig jaar kunst*; *Joodse symboliek op Nederlandse exlibris* van Ph. van Praag; *Reikhalzend* van Jacques Benoit; *Het hoedenparadijs*. 40 collages van Willem Frederik Hermans; *Dit is de plek*.

Pam G. Rueter, exlibris De Walburg Pers, X2, 1981, opus 689.

Pieter Wetselaar, exlibris Tonneke Schriks, C2/col, z.j.

Pam G. Rueter, exlibris Chris Schriks, X2, 1974, opus 535.

De betekenis van plaats en emotie in het werk van schrijvers en schilders van Wam de Moor en Noerejev, *het spoor van een komeet* van Rudi van Dantzig.

De Gaillarde Pers was eigenlijk een pseudo-fonds van Uitgeverij Walburg Pers, waarvan de uitgaven en houtblokken zijn ondergebracht bij het centrum voor prentkunst van de Stichting Nobilis in Fochteloo.

Zutphen in prenten

J. Dijkman (?), Poortje Rosmolensteeg Zutphen, ets, 1906.

> Hendrik Spilman, Grootte Kerk te Zutphen, kopergravure, 1744. Walburgiskerk op voorgrond De Librije, gegraveerd naar een tekening van Jan de Beijer.

Zutphen is een wonderschone stad, vol van geschiedenis en monumenten. Het regent er nieuwe geschiedenisboeken en de Hanzestad is blijvend een inspiratiebron voor kunstenaars. Alleen al in het boek *Ingelijst, vier eeuwen Zutphense schilderkunst* van Wouter Derksen kunnen er 350 kunstenaars geteld worden. Een tentoonstelling en een thema-nummer van *Grafiekwereld* zijn slechts een keuze uit het vele schone, dat Zutphen en haar kunstenaars te bieden hebben. Als het bijdraagt aan uw voorname Zutphen eens te bezoeken, dan is de missie al geslaagd. Geniet met volle teugen!

GROOTE KERK te ZUTPHEN 1744.

Oude kleine prenten

Hendrik Spilman (Amsterdam, 17 februari 1721 - Haarlem, 3 februari 1784) was een Nederlands topografisch graveur, tekenaar en schilder. Hij was een leerling van Abraham de Haen (de jongere, 1707-1748).

Spilman was in 1742 geregistreerd bij het Haarlemse Sint-Lucasgilde. Er zijn slechts weinige schilderijen van hem bekend, waaronder *Het Korte Spaarne te Haarlem bij winter*, dat zich bevindt in het Haarlemse Frans Hals Museum. Wel zijn er veel tekeningen van hem bewaard gebleven, welke aantonen dat hij het land rondtrok om gebouwen en landschappen te schetsen, die later tot prenten werden uitgewerkt. Een voorbeeld is een schetsboek van zijn hand dat zich in het Rijksmuseum Amsterdam bevindt en waarin 65 schetsen van Noord-Brabantse dorpsgezichten en kastelen zijn opgenomen.

Als zijn belangrijkste werk worden zijn schetsen in het topografische werk: *Het Verheerlijkt Nederland beschouwd*. Dit bij Isaac Tirion uitgegeven werk besloeg negen delen. Voor acht daarvan maakte hij in totaal ongeveer 800 gravures. Hiervoor gebruikte hij eigen werk, maar ook maakte hij gravures naar werk van Jan de Beyer, Cornelis Pronk, en Abraham de Haen. Ook het werk van Cornelis Ploos van Amstel diende hem tot inspiratiebron.

Gezigt op de WAL te ZUTPHEN 1744.

Hendrik Spilman, Gezicht op de Wal te Zutphen, kopergravure, 1744. Links de Bourgonjetoren met Martinetkoepeltje.

Peter Kooij

veelzijdig en met vaart

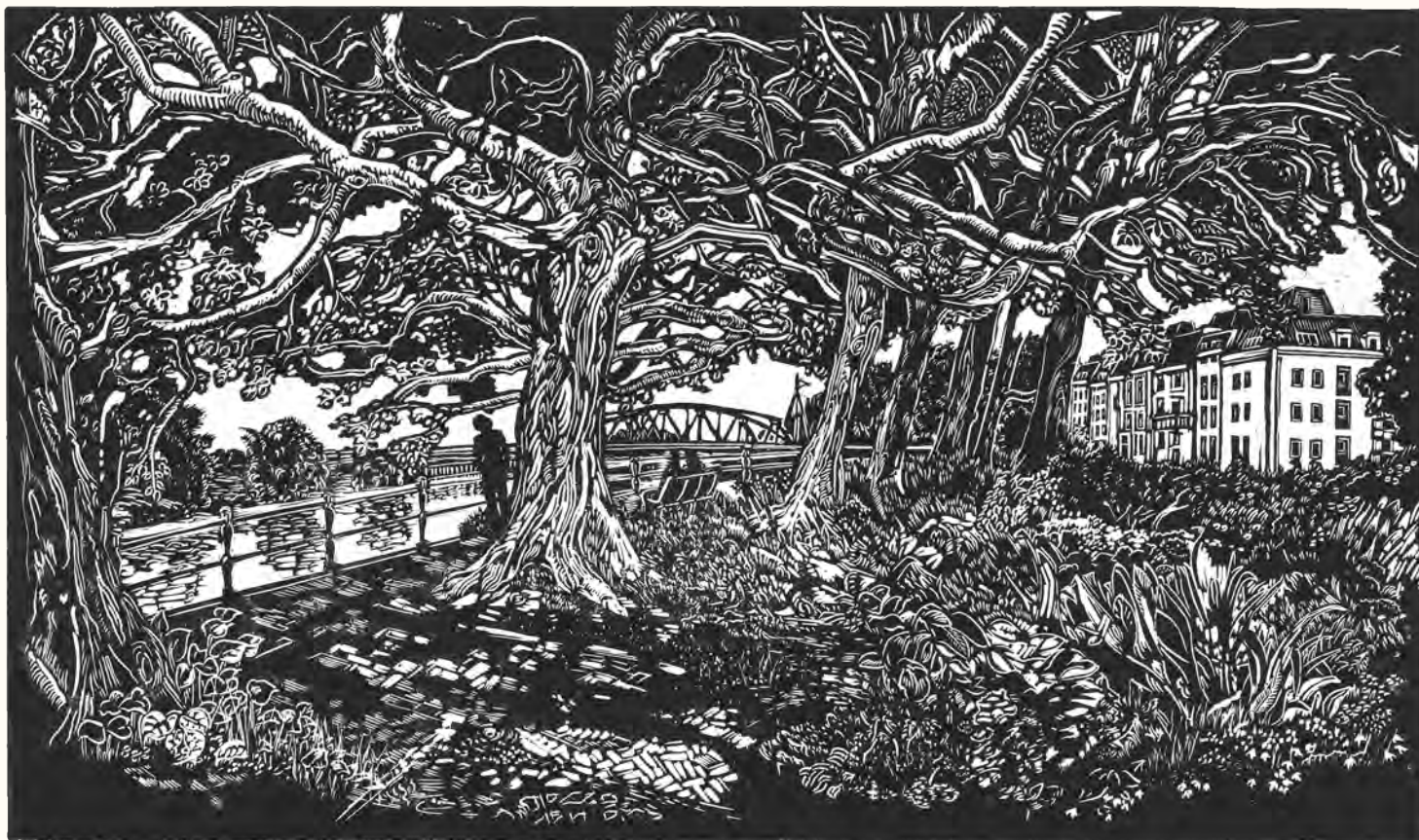
Prentenmaker en schilder Peter Kooij (1957) uit Zutphen heeft zich voorgenomen om de komende jaren meer de focus te leggen op het maken van lino's in zwart-wit en in kleur, maar misschien pakt hij ook de etsnaald weer op. Op dit moment houdt het schrijven van een boek over de geschiedenis van de Joden in Zutphen hem van zijn prentwerk af. Gelukkig vindt hij nog wel tijd om wekelijks naar de portretschildergroep in Zutphen te gaan. En hij tekent graag. Altijd gaat er een schetsboekje mee als hij onderweg is. Hij is ondertussen ook gestrikt als schrijver over prentkunst voor het tijdschrift *Grafiekwereld*.

Veelzijdige belangstelling

Tijdens een bezoek op 6 maart vorig jaar ontdek ik de veelzijdige belangstelling van Peter Kooij. Als kind al verzamelt hij alles over de geschiedenis van de Nederlandse kastelen. Later zal hij zijn uitgebreide collectie op dat gebied schenken aan de Nederlandse Kastelen Stichting, die er heel blij mee is. Zijn sfeervolle huis op de hoek van de Kreyneckstraat is een paradijs vol

Peter Kooij, *Maarten*, lino, maart 2019, 497 x 352 mm.

Peter Kooij, *Bult van Ketjen, Zutphen*, lino, 2016, 433 x 739 mm.

met boeken, prenten en andere kunstuitingen. Hij woont aan de Berkel en dicht bij de IJssel. Beide rivieren komen regelmatig in zijn prentwerk terug. Als je je oog langs zijn boekenplanken laat glijden zie je heel veel kunstboeken en boeken op het terrein van bouwkunst en cultuurgeschiedenis. Maar ook veel boeken op het terrein van de geschiedenis van de Joden in Nederland. Opvallend verzamelgebied in zijn boe-

kenkasten: Jacob Israël de Haan en K.P. Kavafis. Tien jaar lang was hij in Zutphen een van de gidsen van Stadswandeling Joods Zutphen, die begint en eindigt bij de Synagoge. Zijn betrokkenheid verklaart hij uit zijn gevoel van solidariteit met groepen die in de samenleving achtergesteld of gediscrimineerd worden. De belangstelling voor bouwkunst en die van de kerken en kastelen in ons land komt misschien wel

voort uit het werk van zijn vader Bas Kooij, die als gemeente-architect menig gebouw heeft ontworpen.

Kerken

Als je met Peter Kooij ergens in Nederland wandelt, wordt je al snel meegenomen naar plaatselijke kerken waarvan hij er veel van binnen en buiten kent en sommigen ook wel getekend heeft. Overal weet hij

Peter Kooij, *Ost-Friesland*, lino, 2009, 95 x 72 mm.

> Peter Kooij, *Taormina*, lino, 2016, 115 x 82 mm.

Peter Kooij, *Uit de serie Vlucht*, lino, 2014, 100 x 300 mm.

waar er een Joodse begraafplaats ligt. In zijn vorige woonplaats Delden publiceert hij in 2004 zijn boek *In een betere staat en een beter lokaal. De Joodse gemeenschap en synagoge in Delden*. Naar het zich laat aanzien verschijnt in 2020 een herdruk van dat boek uitgegeven door Stichting Bedehuizen Overijssel en Flevoland. Peter en zijn vrouw Marianne zetten zich in hun Deldense periode in voor de voorganger van deze Stichting die een

grote reeks publicaties verzorgde: Stichting Drents-Overijsselse Kerken. Van zijn hand verschijnt daar ook *Slotkapellen in Drente en Overijssel*. In tal van publicaties van deze Stichting worden ook tekeningen van hem gepubliceerd. Zo zijn er zes tekeningen van hem opgenomen in het boek van dr. Roel Sanders, *Drentse kerken in de beeldende kunst* (2003). Dat tekenen doet hij als kind al graag. Tijdens zijn lagere schooltijd in

Leimuiden maakt hij als 8-jarige al een lino. Peter is een wereldburger op Nederlandse schaal: geboren in Hooze Zwaluw in Noord-Brabant, als kind opgegroeid in Leimuiden in Zuid-Holland, daarna naar Wierden in Twente, medicijnen studerend in Groningen en daarna wonend en werkend in Delden, woont hij na zijn scheiding sinds 2005 in Hanzestad Zutphen, waar hij niet meer weg te branden is. Regelmatig publiceert hij in het historisch tijdschrift *Zutphen* en samen met Bart Mendelson schrijft hij er het boek *Dat doe je gewoon. Zutphense onderduikverhalen 1940-1945*, uitgegeven in 2014 door de werkgroep Geschiedenis Joods Zutphen. In 2012 schrijft hij samen met Gert Banis en Zeno Kolks het boek *H.W. van der Worp (1849-1941). Met fotografisch oog geschilderd*. Het is een biografie en oeuvre-catalogus van schilderijen en werken op papier van een kunstenaar geboren in Zutphen maar lange tijd werkend en overleden in Delden. In 2019 neemt hij er samen met Zutphense kunstenaars het initiatief voor het project Pakje Kunst, een project van een Tilburgse kunstenaar. In Zutphen voelt hij zich als een vis in het water van IJssel en Berkel.

Tekenen en etsen

Zijn leven lang zal hij tekenen. In 1975 slaagt hij voor het toelatingsexamen aan de kunstakademie AKI in Enschede, maar hij gaat een andere weg. In de tijd dat hij medicijnen studeert in Groningen stuurt hij met grote regelmaat tekeningen in naar het dagblad *Trouw*. Bij plaatsing krijgt hij een boekenbon van 25 gulden. In de loop van de jaren worden er honderd tekeningen geplaatst in *Trouw*. Dat zorgde dus voor een mooie basis van zijn bibliotheek met kunstboeken.

Het bloed kruipt waar het niet gaan kan. Naast zijn studie medicijnen begint hij aan de opleiding l.o.-tekenen. Beide voltooit hij met goed gevolg. Later krijgt hij nog les van

onder meer Peter Paul Hattinga Verschure en Peter Durieux. Tijdens de opleiding l.o.-tekenen komt hij ook in aanraking met de etskunst. Hij maakt daarna eindeloos veel kleinere etsen van dorps- en stadsgezichten en van allerlei monumenten, die ook dienst kunnen doen als illustratie. De etsen zijn doorgaans tekenachtig. Dat illustreren zit echt in zijn bloed. De drie geboortekaartjes van hun kinderen Wouter, Suzanne, Jeroen hebben allemaal een voorkant gemaakt door Peter zelf. De drie kinderen samen maakten het geboortekaartje van hun zusje Marjolein. De vier kaartjes staan nog steeds te pronken in de boekenkast. Met zijn latere levenspartner Gé Kok zendt hij nieuwjaarswensen naar familie en vrienden. Het zijn kleine meerkleuren lino's van Peters hand. Onderwerp van de kleine prenten zijn vaak de plekken die zij tijdens hun geslaagde vakantie-reizen bezoeken. In zijn werkzame leven ontwerpt hij logo's en illustreert hij naast boeken jaarverslagen, kerkbladen en tijdschriften.

Lino's

Peter Kooij werkt graag in lino. Elke kunstenaar kiest wellicht de techniek die het beste bij hem of haar past. Buiten tekenen met potlood is op zijn lijf geschreven. Hij mag graag even een landschap, een dorpsgezicht, een kerk of andere gebouw in zijn schetsboekje vastleggen. Speels, sfeervol en treffend tegelijk zijn deze tekeningen en schetsen. In zijn techniek in de lino lijkt het erop dat hij dat wil herhalen een beetje speels en vlot de guts door het linoleum jagen al maakt hij heel precies het ontwerp in potlood. Dat ontwerp moet het spel van zwart en wit dienen. We leven in het tijdperk waarbij kleuren in de prentkunst de volle aandacht krijgen. Werk met een geraffineerde balans in een sterke zwart-wit werking krijgt minder de aandacht. Dat is jammer.

Peter Kooij, *Petman*, lino, 2013, 135 x 100 mm.

Het geduld dat Peter Lazarov heeft met zijn houtgravures: dagenlang zit hij gebogen over een houtblok, dat geduld lijkt niet voorbestemd voor de prentenmaker uit Zutphen. Ik kan me vergissen, maar ik denk dat hij boven in zijn atelier met een zekere gedrevenheid de linoplaat bewerkt. Als ik naar zijn werk kijk, denk ik aan de manier van werken van Henk Blokhuis uit Almelo. Er moet vaart en expressie in de linoplaat

gebracht worden, zo lijkt het. Het moet niet te pietepedeutig worden. Ook niet als het om het kleine formaat gaat. Onwillekeurig moet ik denken aan de grote voorliefde van Peter Kooij voor het expressionisme. Hij is niet alleen een kenner van het expressionisme in ons land, maar ook van het Duits en Vlaams expressionisme. Hij heeft veel tentoonstellingen gezien en zijn boekenkast staat er vol mee.

Peter Kooij, Bij Stavelot, lino en plaat, z.j., 440 x 252 mm.

Het spel van zwart-wit dat met vaart gespeeld wordt in zijn werk houdt altijd een risico in, maar dat schijnt Peter Kooij niet te deren. Ik denk dat het goed is, dat hij met enthousiasme de guts hanteert. Dat is beter dan te tekenachtig etsen maken. Peter is niet snel tevreden, twijfelt vaak over zijn werk, maar gaat wel moedig voorwaarts.

Mannelijk naakt

In zijn werk speelt het mannelijk naakt ook een belangrijke rol. De menselijke figuur tekenen, schilderen of in een prent brengen vraagt specifieke kundigheid. Oefening baart kunst. Je moet het blijven onderhouden. Peter Lazarov vertelde mij eens: 'Met grote regelmaat ga ik naar model tekenen, want anders verlies je je vaardigheid.' Peter Kooij schildert en tekent niet

alleen het mannelijk naakt, hij heeft ook bijzondere zwart-wit lino's gemaakt, waarbij grote zwarte vlakken een belangrijke rol spelen. Het lijkt er op dat daardoor de kwetsbaarheid van de mens duidelijk wordt gemaakt. Het behoort tot zijn krachtigste werk. Zijn werk is te zien op de jaarlijkse kunstkalender van Galerie Mooi Man in Groningen. In 2018 wint hij een van de drie prijzen van de vakjury Kunstcongres Oost

in Museum MORE in Gorssel met zijn lino *Mick, zittend op de rug gezien*. Na Gorssel is het werk ook te zien in Deventer en Arnhem. Het lovende juryrapport eindigt met 'Al met al een sterk beeld.' Dat mannelijk naakt en de menselijke figuur spelen ook een rol in twee eigen uitgaven met originele lino's *Bevreesd geniet ik feller, enkele gedichten van Jacob Israël de Haan* (2016) en *K.P. Kavafis. Dagen. Gedichten* (2008). Recenter zijn de uitgaven uit 2019 *Vlucht* van Tim Pardijs (stadsdichter in Zutphen) en *Witte wanden* van Jacob van Dalenberg. Beide zijn voorzien van reproducties van de originele lino's.

Tot slot

Peter Kooij is ook niet bang voor het maken van grote lino's. Of het nu gaat om rivieren of andere landschappen of om stads- en dorpsgezichten of om het mannelijk naakt. Zo is er een prachtig groot portret in lino van een buur-hond. Hij durft wel met zijn werk voor de dag te komen: neemt regelmatig deel aan groepstentoonstellingen en kunstroutes. Al jong zijn er solotentoonstellingen: Groningen (Stadhuis, 1984), in Utrecht (Janskerk) en Haaksbergen (Gemeentegalerie Achterom, 1986). Dit voorjaar exposeert hij in Vorden in het Museum voor Achterhoekse Schilderkunst (MAS) en in Fochteloo (Stichting Nobilis, centrum voor prentkunst).

Peter Kooij, *Based on Babs. Bearded collie* (van de bureu), lino, handgeprepareerde ondergrond, september 2018, 670 x 430 mm.

Moe, vies en gelukkig

Jeanne Bieruma Oosting

J.O., zoals freule Jeanne Bieruma Oosting haar grafiek dikwijls signeert, is geboren in Leeuwarden in 1898 en overlijdt in haar laatste woonplaats Almen vlak bij Zutphen in 1994. Zowel in de grote tuin bij haar geboortehuis, als op het landgoed Lauswolt in Beetsterzwaag, waar haar opa van moederskant, Harinxma thoe Slooten, woont en waar de zomermaanden worden doorgebracht, doet ze haar liefde op voor de natuur. Ze leert de kleine dieren en diertjes kennen die later in haar werk blijven terugkeren. In 'Het gespuismapje' zal in 1936 een bundeling zijn van twaalf kopergravures met afbeeldingen van deze fauna. Pianoles krijgt ze vanaf haar zevende: ook muziek zal een grote plek in haar leven hebben. Als ze negen jaar is verhuist het ouderlijk gezin naar De Cloese bij Lochem, een landhuis omringd door natuur en gelegen aan de Berkel. Haar aristocratische ouders zijn wars van haar artistieke ambities, dat blijft een strijd, die ingewikkeld is omdat ze tot in de jaren dertig financieel door haar vader wordt gesteund. Een kunstenaarsleven past niet en al helemaal niet voor een dochter. Toch mag Jeanne op haar zestiende schilderlessen nemen bij mejuffrouw Bleeker in Lochem, die de 'acte handtekenen' bezit. Na de dood van deze lerares in 1918 bij een treinongeval en door Jeanne's aanhoudende wens tot schilderen krijgt ze twee jaar les van Paul Bodifée. Met de stoomtram gaat ze twee maal per week om 7 uur vanuit Lochem naar Deventer en om 14 uur keert ze huiswaarts. Ze is later weinig positief over Bodifée, maar hij is wel degene die haar mee naar buiten neemt om te schilderen, onder andere in Diepenveen. Ze slaagt er in haar ouders te overtuigen haar naar een meisjescostschool in Bloemendaal te laten gaan, weg van huis. Daar treft ze een tekenleraar, die de opmaat

vormt naar kunstopleidingen. Zoals de Kunstnijverheidsschool te Haarlem, waar Jesserun de Mesquita haar leert etsen, en de Haagse Academie van Beeldende Kunst, waar lithografieren op het programma staat.

Parijs

'Het molentje' en 'Schip' zijn etsen uit 1917. 'De tegenstander' is een litho uit 1922. Ze wil haar werk aan de wereld tonen, iets wat de Academie nog te vroeg vindt. Ze zet door en debuteert in 1923 in Leiden, waar ze schilderen en een ets van een dode muis laat zien. In 1925 zijn er op een groepstentoonstelling houtsneden van haar hand. Aan haar adellijke achtergrond hecht ze niet. Haar schilderwerk ondertekent ze steeds vaker slechts met Oosting. Zelf wordt ze aangeschreven als mejuffrouw of Hooggeboren Vrouwe. Na haar Hollandse vormende jaren vertrekt ze als 31-jarige naar Parijs, waar ze tot de Tweede Wereldoorlog zal blijven. Charlotte van Pallandt, de beeldhouwster, een vriendin voor het leven, stimuleert haar daar toe. Jeanne werkt daar drie jaar in Atelier 17, opgericht door de Engelsman Stanley William Hayter, die na een carrièreswitch gemotiveerd overstapt op het kunstenaarschap en speciaal de grafiek. Ze leert de verschillende etstechnieken en het graveren in koper. Docent daar is de, eveneens Engelse, houtgraveur John Buckland Wright die haar het houtgraveren leert, wat ook haar weg opent naar boekillustraties. Het belang van het zelf afdrukken ervaart ze daar ook. In Parijs ontstaan haar eerste grafiekalbums en -series.

Zestien albums

Jeanne aan het woord in 1979: 'Het zich begeven in het rijk der grafiek eist een kolossale discipline. Het is zó boeiend, dat

het uitgroeit tot een hartstocht. Een grote Krausepers bekijk ik met de verliefde blik van een concertpianist die ergens een grote Steinway ziet staan. (...) De nooit geheel te controleren factor van de mechanische kant van het drukken maakt het drukken tot een soort passie. Moreel zet deze arbeid je continu op de tocht door de onzekerheid van het te verwachten resultaat. Maar als dan eindelijk zo'n verse druk, fluwelig zwart op roomkleurig papier ten slotte langzaam en plechtig onder de rol te voorschijn komt en het resultaat werkelijk bevredigend is, voel ik me moe, vies en gelukkig!' Haar eigenzinnigheid blijkt uit de uitvoering van een opdracht voor een litho van de negen personen tellende familie Six. Jeanne fantaseert het jongste kind op een veulen, maar dat werd afgewezen. Ook spreekt boekdelen de Franse 'gedienstige' van een kennis van Jeanne: deze omschreef haar steevast vanwege het moeilijk onthouden van Nederlandse namen als 'made-moisselle Coup de vent'. Daarin besloten zit 'een persoonlijkheid, overborrelend van leven, van plannen en daden.' In haar Parijse jaren verschijnen zestien albums, veelal over de zelfkant van de maatschappij, waarin armoede, achterstand en de dood figureren. De omvang varieert van drie tot veertien bladen. Besprekingen wijzen op het verschil in thematiek tussen haar schilderwerk en grafiek. In de grafiek krijgt haar fantasie de ruimte. De onderwerpen in haar andere technieken, met name olieverf en aquarel, zijn veelal landschappen, interieurs, stillevens en portret. Na terugkomst in Nederland verblijft ze eerst even in Beetsterzwaag, waar haar moeder weer woont, in het in 1928 van haar vader Harinxma thoe Slooten geërfd Lauswolt. De vader van Jeanne is in 1936 overleden. Al snel vertrekt Jeanne naar een eigen plek,

Jeanne Oosting, **Bloemstillevens**, olieverf, z.j., 880 x 685 mm (Nobilis collectie, aankoop 2019 Collectie Van Buuren, Zutphen).

Jeanne Oosting, Nieuwjaarwens 1990-1991, lino, 1990.

Jeanne Oosting, Nieuwjaarwens 1968, lino, 1967.

die ze vindt in Amsterdam, waar ze in de loop der jaren enkele malen verhuist. Na de oorlog keert ze bij herhaling terug naar Parijs. Ook werkt ze er opnieuw in het atelier van Hayter. De linoleumsnede doet zijn intrede in haar werk, waarmee ze een nieuwe uitdrukking bereikt. Er komt meer kleur in haar grafiek. Haar persoonlijke

nieuwjaarwensen leveren prachtige staaltjes op, ook door het evenwicht in gebruik van beeld en tekst.

Exlibris

In een vroege uitgave over haar werk, een door Johan Schwencke geschreven eerste deel van wat een drieluik zal worden, over

haar exlibris, beschrijft hij het in eerste instantie te kort schieten van de belettering en het af en toe te onbesuisde van de uitvoering. Zelf zegt ze veel later: 'Inzinkingen – hoe beroerd ook – acht ik heel nuttig. Ze zijn de nachtrust van een talent.' In drie banden worden 110 exemplaren opgenomen, allemaal clichés naar tekeningen. Opvallend is vaak het langwerpige formaat en het gebruik van zilver- en goudkleur. Een flink aantal opdrachtgevers voor exlibris is van adel, waar ze zich enigszins van distantiëert. Heel wat familiewapens heeft ze onder handen gehad. Op een exlibris voor zichzelf staat 'Je brule mais je ne meurs pas' onder een naar het lijkt verdwenen familiewapen dat vervangen is door vlammen en een hagedis. 'Ik brand, maar sterf niet', door graficus en vriend Pam Rueter eens naar haar karakter vertaald met 'ik brul, maar ik zeur niet'. Voor haar moeder heeft ze ook een heraldisch exlibris gemaakt.

Het Elger

In 1954, het overlijdensjaar van haar moeder, koopt ze huis Het Elger in Almen. Ze verblijft voor de afwikkeling van de erfenis, inclusief het huis Lauswolt, dan regelmatig in Beetsterzwaag, en de notaris aldaar

Jeanne Oosting, exlibris, i.f., P1/2, 1946, opus 13.

< Jeanne Oosting, exlibris voor Adriana Janke van Harinxma thoe Slooten (moeder van Jeanne Oosting), P1/3, 1929, opus 51.

Jeanne Oosting, exlibris Charlotte D. van Pallandt, P1, z.j.

Jeanne Oosting, exlibris, i.f., P1/3, 1928, opus 12.

Jeanne Oosting, illustratie Soldaten en burgers van Ambrose Bierce, houtgravure, 1949.

bemiddelt bij de koop van Het Elger. Jeanne wil een plek buiten de stad. 'De bedoeling is het wonen in een ouderwets Herenhuis.' 'Het is hoegenaamd niet de bedoeling om er een soort luxe huis van te maken.' De Warnsveldse architect Warnaar verbouwt het voor haar. Er is intensief overleg, ze laat zich herhaaldelijk door de architect ophalen van het NS-station Zutphen. Ze heeft doorlopend ideeën en verzoeken en de gehoopte afronding in 1954 mislukt. Pas in de loop van 1955 is het klaar. De afspraken worden beïnvloed door tijdsgebrek door onverwachte tentoonstellingen, afwezigheid door verblijf in Parijs, of juist omdat: '[ik] moet er zijn voor de tuin.' Het 'rustig kiezen van behang' duurt ook wat langer. Maar ze vindt uiteindelijk 'heel aardig behang dat op schilderslinnen lijkt', waarbij ze zich mede heeft laten leiden door de verre horizon. Ze wil geen taps-toelopende schoorsteen, dat wordt me te 'chalet-achtig', ze maakt een tekening hoe ze de schoorsteen wil hebben, hij moet wit zijn. Over tegels en roestkleuren: 'Ik houd niet van terra-cotta, bij mij moet veel grijs en wit, dat is Frans en ik moet dit interieur ook dikwijls schilderen! (...) daarom ook niet te veel natuursteen.' 'Op de schoorsteen kunnen we toch dat aardige ornament behouden, dat er op zat? Dat verguld ik later.' Een belangrijke wijziging betreft de aan de achterzijde gelegen, lagere aanbouw met een oppervlakte van ruim 9 en 5,5 meter, waar het atelier komt. 'Geen luxe in 't atelier', houdt ze de architect voor. Er komen wel een gootsteen en meer en grotere ramen: in de noordgevel een raamkozijn in te hakken van 3 x 2,50 m. En in de zijgevel twee ramen groot 1,5 x 1,3 m. Ook is ze al bezig met de inrichting van het huis, er moet ruimte voor schilderijen aan de muur blijven. Ook zijn vitrines een weerkerend onderwerp. In de hal moet een nieuwe gemaakt worden, zonder poten, 'liefst een moderne kastuimte (er) onder'. Bij een bestaande porselevitrine in de kamer wil ze 'liefst glas tot de ondergrond'.

'Als de huisbewaarders niet kunnen intrekken per 1 mei 1955 kunnen ze elke

dag bij mevrouw Bonger eten!' Mevrouw Bonger is de hoedster van de Odilion Redon collectie, de kunstenaar die door Jeanne bewonderd wordt.

Ida Gerhardt

In april 1964 stuurt ze twee lino's ter beoordeling naar Uitgeverij In 't Huis met de Berk die eerder al haar lino 'Exotische tuin' uitbrengt met de aanbeveling: 'Een zonnige wandversiering. Fris en modern.' 'Het aquarium' heb ik 14 dagen geleden voltooid en heeft nog niemand gezien. (...) Mijns inziens maakt de grote prent een goede kans, omdat dit maal het onderwerp iets afwijkt van de vogels en reptielen.' Het gespuis is er nog steeds. In 1965 wordt een ets van haar opgenomen in de populaire serie van Openbaar Kunstbezit.

Nadat Ida Gerhardt in 1969 in de buurt komt wonen, in Eefde, raken de vrouwen bevriend. Ze bezoeken elkaar geregeld. In Ida's spaarzaam ingerichte huis hangt wel oorspronkelijk werk van Jeanne. Op tentoonstellingen koopt Ida werk voor zichzelf en voor haar vrienden. In 1991 en 1992 stuurt Jeanne een aquarel als Nieuwjaarsgroet. Ook de vrienden en vriendinnen elders uit het land zijn graag geziene gasten op Het Elger, zoals Charlotte van Pallandt en schilder Kees Verwey. In de tuin plaatst Jeanne een aantal beelden van haar grote vriendin Charlotte, een liggende vrouw krijgt de (bij)naam De Berkelgodin. Haar laatste levensjaren verblijft Jeanne voornamelijk op Het Elger.

Bronnen

- Regionaal Archief Zutphen Arch. 0379 Collectie Ida Gerhardt, inventarisbeschrijving; Arch. 3006. inv. nr 33 Architect Warnaar Warnsveld.
- Mieke Koenen, Dwars tegen de keer. Leven en werk van Ida Gerhardt, 2014.
- Hans Redeker, Jeanne Oosting. De Walburgers, 1979.
- Maud van Loon, Jeanne Bieruma Oosting als Grafisch Kunstenaar, 1946

Jeanne Oosting, *Insect*, ets, z.j., 490 x 248 mm (Nobilis collectie, aankoop 2019 Collectie Van Buuren, Zutphen).